

РЕФОРМАТА НА ПЕНЗИСКИОТ СИСТЕМ ВО ГЛОБАЛНИ РАМКИ (ОПШТИ ТРЕНДОВИ И ПРАВЦИ)

Илија Груевски¹, Стеван Габер²

Апстракт

Сè до пред извесно време, националните пензиски системи беа носечкиот столб на социо-економската рамнотежа и благосостојба во земјите од Европската Унија, но и пошироко во светот. Благодарение на поволните демографски движења кои се манифестираа со пораст на младото работоспособно население, фондовите располагаа со доволно средства со кои се овозможуваше редовното, па дури и предвременото пензионирање на постарите работници. Меѓутоа, со стареењето на генерациите кои произлегуваа од периодот на демографската експанзија (т.н. бејби-бум), доаѓа до реална опасност од загрозување на фискалната одржливост на пензиските системи, поради нагло то излегување на постарите работници надвор од работната сила и потребата од нивно пензионирање. Нискиот наталитет, стареењето на населението, и останатите недемографски фактори наложија што побрзо реформирање на пензиските системи, како во ЕУ, така и во сите земји кои се соочуваа со слични трендови (меѓу кои спаѓа и РМ), и во таа насока преземање низа мерки со кои би се зголемил степенот на пензиското штедење.

Целта на трудот е да се презентираат, објаснат и анализираат мерките кои се предлагаат со глобалните реформи на пензискиот систем. Меѓу нив спаѓаат: замена на јавните “pay-as-you-go” со приватни пензиски системи, премин кон актуарно неутрални пензиски шеми, блокирање на каналите за предвременно пензионирање, воведување на флексибилност во пензионирањето (пензионирање по избор, комбинација на работа и примање на пензија, прогресивно или фазно пензионирање), стимулирање на влезот во доброволните пензиски столбови, воведување на задолжително приватно пензиско осигурување, зголемување на законската старосна граница за пензионирање, редуцирање на бенефитите од јавните пензиски шеми, формирање на повисоки пензиски резерви во државниот буџет, зголемување на стапката на придонесот за пензиско осигурување и сл.

Во насока на подобро запознавање со поимот на штедењето или поконкретно, пензиското штедење, направен е краток осврт врз Теоријата на животниот циклус, како најдоминантна во тој поглед, додека за целите на анализата, користени се дескриптивниот и компаративниот метод. Преку трудот, заинтересираните читатели имаат можност да се запознаат со опитите правци на реформата на пензискиот систем, кои можат да послужат и како основна платформа за подлабоки и посуптилни истражувања во тој домен.

Клучни зборови: *пензиски систем, пензиско штедење, реформа, животен циклус и слично.*

Некои напомени за феноменологијата на штедењето

Поим и мотиви за штедење. Штедењето претставува економски феномен кој по својата карактеристика е спротивен на потрошувачката. Имено, штедењето го претставува оној дел од расположливиот доход на индивидуите или домаќинствата кој

¹ Доц. д-р., Универзитет “Гоце Делчев” – Штип, ilija.gruevski@ugd.edu.mk

² Доц. д-р., Универзитет “Гоце Делчев” – Штип, stevan.gaber@ugd.edu.mk

не се потрошил и во таа смисла претставува еден вид одложена потрошувачка. Според теоријата, генерално постојат 3 основни мотиви за штедење и тоа:³ 1.Штедење поради неизвесност (precautionary saving) – овој вид на штедење е генериран од мотивот за претпазливост, односно од непредвидливоста и неизвесноста на иднината. Поради овие причини, луѓето се принудени да задржат дел од расположливиот доход со цел да одговорат на непредвидените настани како што се на пример, невработеноста или пак болестите; 2.Штедење заради материјално обезбедување на идните генерации (saving for bequest) - овој мотив го објаснува штедењето и трупачето на личен имот во насока на негов трансфер на идните генерации. Имено, заради потребата од материјално обезбедување на идните генерации, дел од тековно заработениот доход претставува предмет на акумулација, кој со помош на наследните механизми (тестамент) се пренесува на непосредните потомци или на други лица; 3.Штедење заради пензионирање (saving for retirement) - ова е најчестиот мотив за штедење поради што добива и институционален третман од страна на државата. Така, индивидуалните лица преку разновидни пензиски шеми одвојуваат дел од расположливиот доход во периодот на својот работен век т.е. кога се работоспособни и остваруваат големи приходи, со цел да ја финансираат потрошувачката после пензионирањето; и 4.Други мотиви - се работи за мотиви за штедење заради купување на поголеми потрошни добра како што се автомобили, станови или куќи (big ticket consumer saving) или пак заради финансирање на одредени случувања, настани или потреби како што се свадби, патувања, одмори, школување и слично. Инаку, сите овие мотиви не се меѓусебно исклучиви и можат да егзистираат паралелно. Во продолжение ќе го анализираме само мотивот поради пензионирање кој воедно е и најбитниот мотив за штедење.

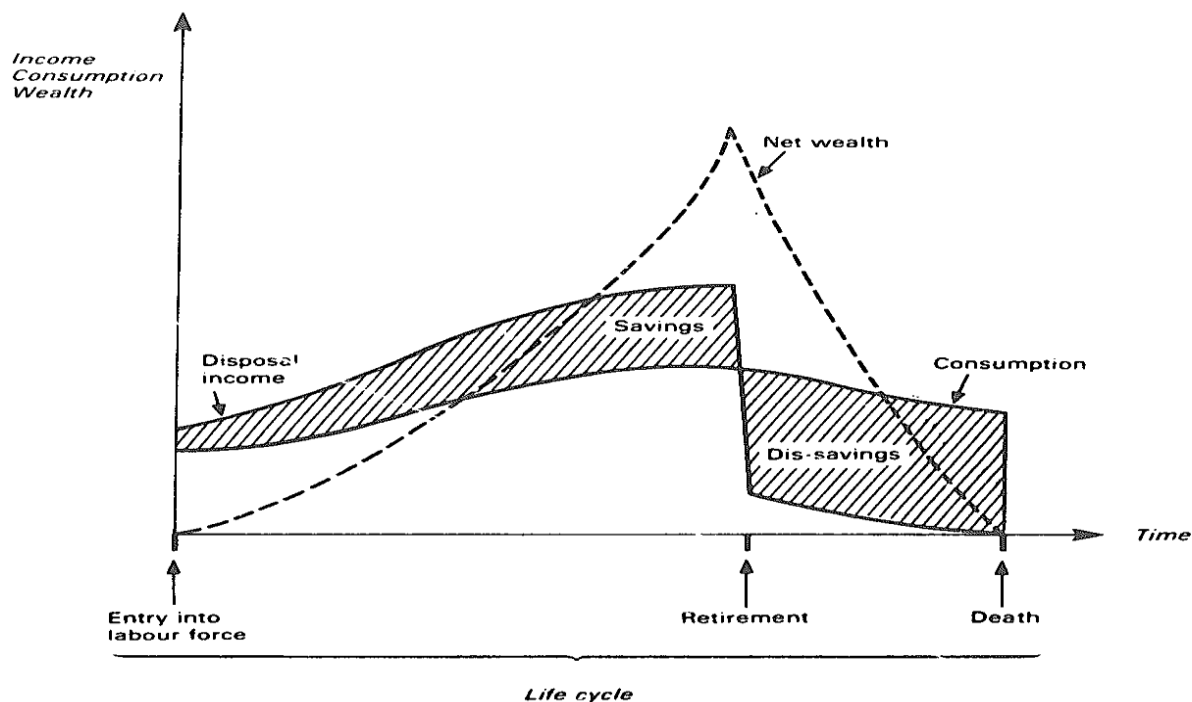
Штедење заради пензионирање (Теорија или хипотеза на животен циклус – Life Cycle Hypotesis (LCH)). Теоријата на животниот циклус го објаснува феноменот на штедењето низ призмата на квантитативно најбитниот мотив, а тоа е поради пензионирање. Моделот на штедење кој се базира на оваа хипотеза го анализира временскиот профил на потрошувачката во текот на животниот век на домаќинствата или поединечните лица под претпоставка дека истите вршат максимизирање на нејзината корисност. За да се задоволи овој услов, всушност дисконтираната вредност на идната потрошувачка мора да биде еднаква на збирот од сегашната вредност на акумулираното нето богатството и сегашната вредност на идниот заработен доход. Овие претпоставки се инкорпорирани во Графиконот бр. 01 за Животниот циклус на штедењето, со цел да се изврши негово подобро и поексплицитно објаснување.

Како што може да се види, домаќинствата имаат позитивно штедење (или акумулираат богатство), во текот на активниот работен период, се до моментот на пензионирањето. Акумулацијата на нето богатството е овозможена бидејќи во тој период постои намалена потрошувачка, односно се троши помалку од остварениот расположив доход. Нивото на штедењето (или акумулираното богатство) го достигнува својот максимум во моментот на пензионирањето, од кога истото почнува да се намалува бидејќи со него се финансира тековната потрошувачка во периодот после пензионирањето. Оваа тенденција на расположливиот доход, упатува на заклучокот дека штедењето има позитивна вредност во периодот пред пензионирањето, а негативна вредност во текот на периодот по пензионирањето или во просек теоретски изнесува нула во текот на целиот животен век, доколку притоа не се врши штедење заради други релевантни причини.

³ Опширно за мотивите и детерминантите на штедењето види: Sturm H.P.: Determinants of saving: Theory and evidence, An OECD Study, Paris, 1983.

Графикон бр. 01

Доходот, штедењето, потрошувачката и богатството во текот на животниот циклус на домаќинствата и индивидуалните лица.

Извор: Sturm H.P.: *Determinants of saving: Theory and evidence, An OECD Study, Paris, 1983, cmp.*

150.

Детерминанти на штедењето. Постојат повеќе детерминанти на штедењето кои ги познава теоријата. Како што може да се види од функцијата на потрошувачката претставена во моделот на Животниот циклус на штедењето, се издвојуваат повеќе демографски или квази-демографски фактори од кои директно зависи обемот на штедење кај населението. Како едни од најпознатите демографски фактори се спомнуваат: 1. Старосната граница за пензионирање (retirement age) – намалувањето на потребните години за пензионирање (или со други зборови, старосната граница за пензионирање), ќе предизвика зголемување на коефициентот за штедење под претпоставка останатите фактори на штедењето да останат непроменети. Оваа тенденција се јавува поради потребата на лицата да обезбедат поголема акумулација на богатство со цел да ја финансираат потрошувачката во продолжениот пензионерски период (post pension period); 2. Очекуван просечен животен век (average life expectancy) – зголемувањето на просечниот животен век исто така би го зголемило обемот на штедењето кај лицата за да се обезбеди финансиска поддршка на потрошувачката во периодот на продолжениот животен век; и 3. Просечна старост на домаќинството (age distribution of households) – теоријата на животниот циклус на штедењето укажува дека коефициентот на штедење на семејствата ќе зависи и од просечната старост или дистрибуцијата на годините на домаќинството во однос на просечната старост на вкупниот број на домаќинства. Имено, постарите домаќинства имаат потреба од помал обем на штедење.

Покрај овие детерминанти, и одделните **карактеристики** на семејствата можат да влијаат врз обемот на штедењето: 1. Големина на семејството (family size) – теоријата на животниот циклус на штедењето претпоставува константен и непроменлив број на членовите на семејството. Во реалноста, бројот на членови се менува со текот на времето, така што и коефициентот на штедење ќе претрпи соодветни промени во зависност на зголемувањето или пак редуцирањето на бројот на

членовите; 2. Просечната возраст за влез во работната сила на младите луѓе (average age of entry into the job market of young people) – и оваа варијабла има консеквенци по прашањето на обемот на штедење. Може да се каже дека на неа на сличен начин се надоврзува и периодот на формалното образование на членовите на семејството (period of formal education); и 3. Стапката на партиципација на женската работна сила (female participation ratio) – најновите истражувања во ова област покажуваат дека зголемувањето на оваа стапка дава статистички сигнификантни резултати во насока на намалување на коефициентот на штедење на семејствата.

Според хипотезата на Животниот циклус на штедењето, постојат **институционални и други фактори** кои влијаат врз нивото на општественото штедење. Како едни од најважните се спомнуваат:⁴ степенот на развиеност на пазарите на капитал и финансиската интермедијација (capital markets and financial intermediation), задолжителните јавни шеми за пензиско осигурување (compulsory public pension schemes), стапката на инфлација (inflation), дистрибуцијата на доходот (income distribution), даноците и оданочувањето (taxation) и сл.

Одлуката за пензионирање

Мотиви или стимулации за предвремено пензионирање. Одлуката за заминување во пензија или поточно стимулативните ефекти за доброволно заминување во пензија зависат основно од димензијата на следниве два параметри:⁵ стапката на замена (replacement rate, net-replacement rate) и промената на пензиското богатство (change in pension wealth). Коефициентот стапка на замена се дефинира како однос помеѓу годишниот износ на пензијата (или бенефитот т.е. надоместокот за предвремено пензионирање) и заработените годишни приходи во периодот непосредно пред заминувањето во пензија. Ако стапката на замена е доволно висока т.е. износот на пензијата или надоместокот покриваат поголем дел од остварената плата, индивидуите ќе бидат склони кон предвремено пензионирање. Показателот промена на пензиско богатство, пак, ја мери промената на пензиското богатство под претпоставка индивидуата да одлучи да продолжи да работи уште една дополнителна година после наполнување на 55 години. Промената на пензиското богатство се искажува во проценти и се смета исто така, за една од мерките со кои се изразува стимулацијата, т.е. мотивираноста одредено лице да партиципира во рамки на работната сила во утврдениот период. Притоа, ако показателот во случај на одработување на дополнителна година добие негативна вредност, во тој случај, со остварениот годишен маргинален приход по основ на плата нема да се оствари прираст на пензиското богатство на лицето (во смисла на зголемена пензија), така да истото нема да биде мотивирано да остане на работа. Според тоа, негативната вредност на овој показател ги стимулира лицата да се пензионираат, наместо да продолжат со работа и обратно, позитивната вредност на показателот укажува на позитивни стимулации за дополнителна работа.

Во контекст на претходново, може да се каже дека во интерес на секој држава е да обезбеди подолготрајна партиципација на оваа категорија на луѓе, особено доколку се соочува со сериозниот проблем на демографското стареење на населението. Ова е очигледно со оглед дека на овој начин се влеваат дополнителни средства во рамки на

⁴ Од овие фактори накратко ќе се здржиме само на даноците, а за останатите подетално може да се прочита во: Strum H.P.: Determinants of saving: Theory and evidence, An OECD Study, Paris, 1983, стр. 157-175.

⁵ Види: Casey B., Oxley H., Whitehouse E., Antolin P., Duval R., Leibfritz W.: "Policies for an ageing society: Recent measures and areas for further reform", An OECD study, Paris, 2003, стр. 76-83.

пензиските фондови, со што делумно би се ублажила нерамнотежата помеѓу пензиските исплати и уплати и би се овозможила подолготрајна фискална одржливост. Освен за постигнувањето на веќе спомнатите цели, овие индикатори се значајни и од аспект на планирањето и реализацијата на одредени социјално-финансиски цели, во смисла на обезбедување на доволен доход за потрошувачка на пензионираните луѓе, односно, обезбедување на информации за износот на средствата кој треба да го обезбеди државата за таа намена. Инаку, заинтересираните читатели можат подетално да се запознаат со дефиницијата на споменатите мерки, како и со техниката на конкретната методологија од линкот на организацијата на ОЕЦД: www.oecd.org/pensions/pensionsataglance.htm.

Стимулациите за пензионирање во регуларните и алтернативните шеми за пензионирање. Врз основа на презентираниот методологија⁶ организацијата на ОЕЦД има изработено повеќе студии чија цел е да откријат какви се тенденциите на пензиските системи во позначајните земји во светот. Испитувањето на стапката на замена и промената на пензиското богатство во редовните регуларни шеми за пензионирање, покажа високи вредности на првиот показател и ниски или негативни вредности на вториот показател. Ова алудира на заклучокот дека во земјите од ОЕЦД постојат силни преференции за напуштање на работната сила на постарите лица пред стандардниот рок за пензионирање. Слична тенденција е откриена и кај алтернативните шеми кои најчесто се состојат од шемите за надоместоци за невработени (unemployment benefit schemes), понатаму шемите за инвалидност (invalidity schemes) и шемите за доброволно пензиско осигурување (occupational pension arrangements/schemes). Кај сите нив е откриена силна корелација помеѓу мотивот за предвремено одење на пензија бидејќи истите претставуваат ефикасен механизам за генерирање на дополнителни приходи на лицата во периодот пред стандардниот рок за пензија, за што потврда претставуваат вредностите на опишаните коефициенти.

Така на пример, според податоците на организацијата на ОЕЦД, просечната стапка на замена на просечниот работник (или на вработените кои земаат просечна плата) во земјите членки на ОЕЦД за 2013 година изнесувала 65,8%. За оваа категорија на доход, стапката на замена во 2013 година варираше во износ од 31,5% во Мексико, па се до 101,1% во Холандија. За лицата со понизок доход (во износ на половина од просечната плата), просечната стапка на замена во рамки на овие земји била 81,7%, додека за лицата со повисок доход (во износ за 1,5 пати поголем од просечната плата), оваа стапка изнесувала 59,7%. Тоа значи дека посилен преференции за прекин на работниот однос имале лицата со ниски примања, во однос на лицата со високи примања. Инаку, во оваа последна највисока категорија на доход, највисока стапка на замена била евидентирана во Турција и Холандија (97,2%), како и во Унгарија (96,1%), кои воедно, се и земјите со најповолни социјално-бенефитни шеми за предвремено пензионирање (или земјите со највисок надоместок до пензија), додека најниска стапка била измерена во Велика Британија (30,5%), Нов Зеланд (30,6%) и Мексико (31,3%). За сите други земји, вработените кои според доходот потпаѓаат во оваа категорија, кога ќе се пензионираат, би примале пензија помала за околу 1/3 (една третина) отколку заработките што би ги остварувале додека би биле во работен однос. Констатацијата за големи разлики во стапката на замена подеднакво важи и за дополнително дадената

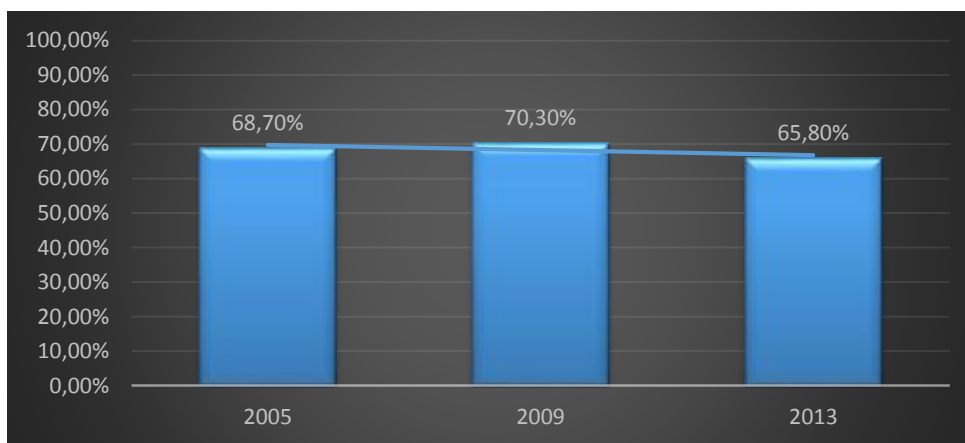
⁶ Пошироко за споменатата методологија види вклучително и во: Casey B., Oxley H., Whitehouse E., Antolin P., Duval R., Leibfritz W.: "Policies for an ageing society: Recent measures and areas for further reform", An OECD study, Paris, 2003.

група на земји со големи национални економии, чии вредности варираше од само 10,7% во Јужна Африка, па се до 109,9% во Саудиска Арабија.⁷

Што се однесува до динамиката на стапката на замена која се однесува на вработените со просечена плата, може да се каже дека после финансиската криза, која наметна рестриктивен приод во сите аспекти на јавните финансии и водењето на фискалната политика, се бележи мал тренд на нејзино снижување. Така, во 2005 година таа изнесувала 68,7%, во 2009 година 70,3%, за да во 2013 година, како што веќе кажавме, добие вредност од 65,8%. Во иднина се очекува да продолжи ваквата тенденција, како поради неизвесниот исход од кризата во рамки на глобалното економско окружување, така и поради реалната потребата од фискална консолидација на пензиските системи. Графиконот бр. 02 е наменет за илустрација на динамиката на стапката на замена. Без да се прави поголема анализа, може да се изведе заклучок и за вториот показател, а тоа е индикаторот за степенот на промена на пензиското богатство, дека всушност постои одредено поклопување и пресликување на состојбата и динамиката на неговите вредности на начин кој што е компатибилен со вредностите на индикаторот за степенот на замена.

Графикон бр. 01

Динамика на стапката на замена на лицата со просечна плата во (ОЕЦД)

Извор: ОЕЦД, 2005, 2009 и 2013.

Овие тенденции секако отвораат дебата за потребата од реформирање на системите за пензиско осигурување.

Праецот на реформите на пензиските системи

Сè до пред извесно време, националните пензиски системи беа носечкиот столб на социо-економската рамнотежа и благосостојба во земјите од Европската Унија, но и пошироко во светот. Благодарение на поволните демографски движења кои се манифестираа со пораст на младото работоспособно население, фондовите располагаа со доволно средства со кои се овозможуваше редовното, па дури и предвременото пензионирање на постарите работници. Меѓутоа, со стареењето на генерациите кои произлегуваа од периодот на демографската експанзија (т.н. бејби-бум), доаѓа до реална опасност од загрозување на фискалната одржливост на пензиските системи,

⁷ Подетално види: “Pension at a Glance - 2013”, An OECD study, Paris, 2013.: http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2013-15-en или за конкретните податоци, директно од линкот: <http://dx.doi.org/10.1787/888932907338>.

поради наглото излегување на постарите работниците надвор од работната сила и потребата од нивно пензионирање. Нискиот наталитет, стареењето на населението, и останатите недемографски фактори наложија што побрзо реформирање на пензиските системи, како во ЕУ, така и во сите земји кои се соочуваа со слични трендови (меѓу кои спаѓа и РМ), и во таа насока преземање низа мерки со кои би се зголемил степенот на пензиското штедење. Тенденцијата на демографските промени, силните преференции за одење во пензија, како и опасноста од фискална неодржливост на пензиските системи на долг рок, продуцираше со предлагање и преземање на низа мерки кои беа насочени кон зголемување на степенот на штедење во пензиските фондови.

Во пошироката литература се спомнуваат повеќе мерки кои веќе се имплементираа, се преземаат тековно или пак се предлагаат за во иднина, во насока на остварување на оваа цел. На следните редови го презентираме нивниот краток преглед.

Постепена замена на јавните “pay-as-you-go” пензиски системи со тековно финансирање со приватни пензиски системи со капитално финансирање. Најголемиот дел од јавните пензиски системи се базираат врз принципите на т.н. интергенерациска солидарност т.е. од пензиските придонеси кои ги плаќаат тековно вработените лица кои претставуваат дел од актуелната работна сила, се врши тековна исплата на пензиите на актуелните пензионери. Регулаторните јавни пензиски шеми кои функционираат на оваа основа генерално се некапитализирани и во жаргоните на англосаксонската литература се нарекуваат “pay-as-you-go pension systems” или буквално преведено “исплаќај како што ќе собираш”. Овој тип на пензиски системи одигра клучна улога во унапредувањето на социо-економката благосостојба на пензионираните луѓе во развиените земји во “златните години” од дваесетиот век, во периодот кога постоеше демографски бум, што резултираше со ситуација многубројната работна сила да го финансира далеку помалиот број на пензионери. Со промената на демографските карактеристики на населението, долгорочната одржливост на овој тип на системи е доведена до прашање поради што се наметнува потребата за нивно реформирање преку зголемување на обемот на штедењето во пензиските фондови, се разбира без да се изврши зголемување на стапките на пензиските придонеси. Најновите истражувања покажуваат дека стапката на пораст на волуменот на заштедите кои се неопходни да го покријат јазот кој го создаваат зголемените исплати на пример, во Германија изнесува околу 4% од што може да се заклучи дека таквиот пораст е релативно сигнификантен.⁸ Затоа, со цел да се пополни јазот во финансирањето на зголемениот одлив на работната сила во пензионерските структури, се предлага постепено преминување од ваквите “традиционални” пензиски столбови кон “современите” приватни столбови кои се потпираат во поголема мера врз приватното штедење преку задолжителните и доброволните пензиски шеми.

Во кулоарите на современата светска и европска економска мисла се протагностира идејата дека една од најдобрите мерки за зголемување на обемот на штедењето е поголемото потпирање врз вторите и третите пензиски столбови (задолжително приватно и доброволно приватно пензиско осигурување) наместо врз првиот јавен пензиски столб. Овој процес на постепен премин или “crowding out” генерално се состои од два вида на посебни супституции и тоа: супституција во рамки на видот, односно типот на пензиското богатство (ограничување на исплатата на пензии од првиот столб и акумулација и исплата на пензиски средства од вториот или третиот столб) и супституција или замена на самото пензиско богатство (дефинирано

⁸ Види: Supan A. B.: “Mind the gap: The effectiveness of incentives to boost retirement in Europe”, An OECD study, Paris, 2004, стр. 116.

како редуција на ликвидноста на пензионерите, без можност за пристап до акумулираните средства до статутарните години за остварување на право на пензија).⁹ Суштината на првиот механизам на замена, кој е доста препознатлив во економските модели за порамнување на потрошувачката, се состои во тоа што со редуцијата на средствата во “*pay-as-you-go*” системите, луѓето ќе бидат мотивирани да акумулираат повеќе средства во капиталните системи. Што се однесува до вториот механизам, поради ограничувањето на ликвидноста, луѓето ќе бидат стимулирани да купуваат помали домови и помали автомобили, со цел да бидат способни да акумулираат повеќе средства за да ја финансираат потрошувачката во периодот по пензионирањето. Сумарниот, краен ефект од двата супституциони механизми е да се генерира ново штедење преку акумулација на средствата и капиталот кои ќе бидат искористени за поддршка на економскиот раст и развој и во таа насока, капиталните системи се неспоредливо посупериорни во однос на јавните пензиски шеми. Од гледна точка на политичката економија, ова покажува дека не постои сомнеж дека луѓето не се способни да се прилагодат на степенот на “великодушност” на јавните пензиски шеми.¹⁰

Премин од актуарно ненеутрални (дисторзивни) кон актуарно неутрални пензиски системи. За актуарно неутрален пензиски систем се смета оној кој овозможува износот на пензијата или пензиското богатство да бидат независни од годините на пензионирањето, така да истиот не врши дисторзија на одлуката за пензионирање.¹¹ Всушност, кај регуларните јавни пензиски шеми кои ја имаат ваквата карактеристика, стапката на промена на пензиското богатство би требало да има квантитативна вредност од 0 (нула), без притоа да врши преференции за предвремено заминување во пензија (ситуација кога показателот генерира негативни вредности) или пак без преференции да стимулира продолжена партиципација во работната сила преку дополнителна работа (состојба кога показателот има високи позитивни вредности). Притоа, како добар пример за ваков тип на неутрални пензиски шеми, повторно се сметаат капиталните пензиски системи и во таа смисла целосно можат да одговорат на потребите на оваа цел. Според економската теорија, предноста на неутралните системи се огледа во тоа што тие овозможуваат сигнификантно зголемување на партиципацијата на постарите работници, но и ефективно зголемување на нивното богатство. Така, поради фактот што одлуката за пензионирање не се врзува со годините за пензионирање на индивидуалните лица (не врши дисторзија на самата одлука), истите ќе бидат стимулирани да останат ангажирани подолго време најмалку до старосната граница за одење во пензија. Исто така, овие системи овозможуваат и успешно унапредување на материјалната благосостојба на постарите луѓе. Имено, актуарно дисторзивните системи, поради преференциите за предвремено пензионирање имаат тенденција да ја поддржат безработицата и безделништвото, а оттаму генерираат пониска потрошувачка и помало богатство. Ако се има предвид дека пензиските бенефити се финансираат преку даноците, односно придонесите, тогаш прераното повлекување од работната сила доаѓа на сметка на животниот стандард за време на животниот циклус на индивидуалните лица.

Блокирање или затворање на каналите за предвремено пензионирање. За да се овозможи ефективна реализација на претходниве мерки, како комплементарна мерка

⁹ За видовите на супституција види: Supan A. B.: “Mind the gap: The effectiveness of incentives to boost retirement in Europe”, An OECD study, Paris, 2004, стр. 119.

¹⁰ Supan A. B.: “Mind the gap: The effectiveness of incentives to boost retirement in Europe”, An OECD study, Paris, 2004, стр. 121.

¹¹ Blondal S., Scarpetta S.: “Early retirement in OECD countries: The role of social security systems”, An OECD study, Paris, 1997, стр. 38.

се предлага да се изврши блокирање или затворање на каналите за предвременно пензионирање како што се инвалидните шеми, бенефитот (надоместокот) за невработеност и слично. Ставот на економистите по однос на ова прашање се едногласен: без редуција на разните бенефитни шеми, нема потполн успех на пензиската реформа. Меѓутоа, од аспект на димензијата и интензитетот на укинувањето на привилегиите, имаат контрадикторни мислења. Од една страна, се издвојуваат мислења со бескрупулозен, ригиден и доста строг став за целосно затворање на шемите за предвременно пензионирање бидејќи според нив, делумното блокирање ќе остави простор за протнување на постарите работници токму низ останатите алтернативни канали. Спротивно на тоа, постојат и мислења кои имаат далеку поблаг став, кои сметаат дека целосното укинување на патиштата за пензионирање би involvirало доста висок степен на строгост и мандаторност на оваа мерка, оневозможувајќи им на постарите лица со голема преференција кон безработица, со слабо здравје или кои од разни причини се неспособни за било какво вработување во поодминати години, да остварат право на предвремена пензија. И РМ се приклучи на ваквите трендови, со оглед дека веќе подолго време ги има затегнато критериумите за стекнување на право на инвалидска пензија, како и критериумите за стекнување на право на надоместок за невработеност. Така на пример, покрај намалувањето на висината на самиот надоместок, се скрати и активниот период до пензионирање во кој може да се исплаќа надоместок за невработеност, од 5 години на само 1,5 година или 18 месеци.¹²

Мерки за комбинирање на неутралноста со флексибилност (пензионирање по избор, комбинација на работа и примање на пензија и прогресивно или фазно пензионирање). Со цел да се намали ригидноста на пензиските реформи, креаторите на политиката предлагаат воведување на низа мерки кои покрај неутралноста ќе обезбедат и соодветен степен на флексибилност на пензиските шеми. Најдобар начин за постигнување на оваа цел е да се даде *можност на постарите лица да се пензионираат во годините по сопствен избор*, а во истовреме да се изврши актуарско прилагодување на износот на пензијата така да пензискиот систем во просек биде неутрален. Ваквиот неутрален систем им дава можност на луѓето да заминат во пензија на возраст која на нив им одговара, но по цена на примање на перманентно смален износ на годишна пензија. Друг алтернативен начин преку кој се намалува имплицитниот даночен товар на продолженото останување на работа е *комбинацијата на дополнителна работа со примање на пензија*. За разлика од претходната мерка, оваа нуди подобри резултати за постигнување на целите на флексибилноста конкретно на лицата со поголема возраст над старосната граница за одење во пензија. Инаку и покрај протежирањето од страна на академската заедница, владите на развиените земји остро се спротивставуваат на предлогот за оваа мерка. И како трета мерка која е на располагање на креаторите на економската политика се наведува воведувањето на *можноста за прогресивно пензионирање*. Во смисла на одработени ефективни часови на работа, ефектите од прогресивното пензионирање врз понудата на работната сила нема да бидат големи, меѓутоа, богатството на индивидуалните лица забележително се подобрува. Бидејќи доаѓа до постепено градуално редуцирање на маргиналната корисност од работа, постепено фазно пензионирање може да претставува ефикасна рута за воведување на потребниот степен на флексибилност на поединците со продолжена партиципација во работната сила. Инаку, законската регулатива на РМ дозволува одреден обем на флексибилност, во смисла што луѓето кои се во пензија, можат да работат дополнителни хонорарни активности. Паралелното склучување на

¹² Види: Закон за вработување и осигурување во случај на невработеност на РМ.

работен однос и примање на пензија не е дозволено, и во таков случај, доколку поединецот сака да продолжи со работа, *de facto* мора да се откаже од пензијата.

Мерки за олеснување на влезот во доброволните приватни пензиски столбови (voluntary private pension plans). Со цел да се постигне максимална ефикасност на стимулациите за развој на приватното штедење, потребно е да се обезбеди едноставен и лесен влез на потенцијалните учесници во т.н. доброволни приватни пензиски планови. Партиципантите можат да одберат по своја волја помеѓу двете најпознати форми на пензиски шеми и тоа: помеѓу т.н. лични пензиски планови – “personal pension plans” (како што е на пример “IRA – Individual Retirement Account”¹³ во САД или “ISA – Individual Saving Account” во Британија) или помеѓу т.н. пензиски шеми по професија или занимање – “occupational pension plans”, за кои е специфично тоа што менаџирањето и раководењето со уплатените средства се одвива преку разните унии, синдикати, кластери или трговски организации. Сите тие се карактеризираат по тоа што нивното членство не е задолжително туку доброволно, па според тоа, услов за членство не мора да претставува вработувањето или поточно, засновањето на работен однос. Токму поради ова, можат да претставуваат одлична можност за пензиско осигурување и на работниците кои работат на определено време, како и на сите други лица кои не можат да постигнат целосен и континуелен работен однос. Единствен проблем претставува токму неговата незадолжителност, па затоа најчесто како негови партиципанти се јавуваат вработените со повисок доход, за разлика од оние со релативно низок доход.

За да се зголеми степенот на учество во рамки на доброволните фондови, се препорачува владите да преземаат одредени стимулативни мерки, со кои би се охрабрило активното учество на индивидуалните лица. Така, според економистите, добро би било да се врзе плаќањето на придонесот со добивањето на одредена даночна бенефиција или поволност, како што е на пример, даночната одбивка или даночниот кредит за платени придонеси во доброволните пензиски фондови и тоа во рамки на системот на персоналниот данок на доход. Притоа, со цел да се изврши селективно таргетирање на одредена група на потенцијални осигуреници, може да се направи соодветна селекција на видот и интензитетот на даночниот инструмент. На пример, за лицата со висок доход да се предвиди даночната одбивка (во висина на цел или делумен износ на платениот придонес), која важи за инструмент со послаб интензитет на делегирање на даночната бенефиција, додека за лицата со низок доход да се предвиди посилниот и помоќен инструмент на даночниот кредит. Во врска со последново треба да се нотира дека Република Македонија го донесе Законот за доброволно капитално финансирано пензиско осигурување во 2008 година, со што е уредена законската основа за третиот столб на пензискиот систем на РМ за доброволно приватно пензиско осигурување. Исто така, во рамки на Законот за персоналниот данок на доход е предвидена можноста за одбивање на износот на платените придонеси за доброволно пензиско осигурување од даночната основа на даночните

¹³ Таканаречените “Индивидуални Пензиски Сметки - ИПС” или изворно “IRA – Individual Retirement Account”, кои претставуваат дел од системот за доброволно пензиско осигурување на САД, всушност беа авторизирани од страна на Конгресот во 1974 година, како дел од пошироките реформи на пензискиот систем на САД. Поради големиот притисок од страна на работодавците за снижување на трошоците на работната сила по основ на платени придонеси, но и поради фактот што доминантниот јавен пензиски столб на САД, т.н. “Social Security”, не бил во состојба да го пополни “јазот” во финансирањето на тековните пензии, Конгресот преку оваа реформа имаше намера да ги убеди т.е. охрабри индивидуалните даночни обврзници, самостојно да учествуваат во долгорочните програми за пензиско штедење. Со примена на одредени стимулативни мерки, ИПС релативно брзо беа препознаени како едни од најфлексибилните алтернативни инструменти за пензиско штедење, овозможувајќи им на осигурениците лична и непосредна контрола на сопствените пензиски сметки.

обврзници, што значи, оваа конкретна нестандартна мерка на даночна стимулација е дизајнирана во форма на даночна одбивка.

Воведување на задолжително осигурување во приватните пензиски фондови (mandatory private pension plans). Можеби еден од најефикасните но и најстрогите начини за зголемување на нивото на штедењето, особено кај лицата со низок доход, е да се направи членството во приватните индивидуални пензиски фондови задолжително за сите вработени луѓе. Во таков случај, со цел да се намали даночниот товар на индивидуалните лица, се препорачува воведување на пропорционална (наместо вообичаената прогресивна) даночна стапка на актуарниот инвестициски приход кој би се реализирал преку приватните пензиски шеми. Уште подобро би било овој приход кој останува на располагање по пензионирањето, целосно да се ослободи од оданочување. Неколку земји успеаја да постигнат високи стапки на партиципација во приватните пензиски планови кои покрај тоа што се високи од аспект на учеството, во истовреме се и униформно дистрибуирани помеѓу различните доходни нивоа, што се постигна со помош на обврзување односно задолжување (на пример, членството во приватните пензиски фондови е мандаторно во Австралија, Унгарија, Исланд, Мексико, Полска и Швајцарија). Од друга страна, Данска, Холандија и Шведска исто така постигнаа висок степен на покриеност на приватните шеми, но тоа беше постигнато преку широко колективно преговарање помеѓу социјалните партнери, при што повеќето фирми беа обврзани да го спонзорираат членството на вработените во овие фондови.¹⁴ Инаку, РМ има воведено задолжително приватно пензиско осигурување како втор столб на пензискиот систем уште од 2002 година, со донесувањето на Законот за задолжително капитално финансирано пензиско осигурување, но вистинското спроведување во пракса започнува дури од 2006 година. Имено, тогаш беше предвидено од вкупната стапка на придонесот за пензиско и инвалидско осигурување, која беше утврдена во висина од 21,2% од бруто платите, 65% од нејзината висина (или поточно 13,78% од бруто платите) да се слева во државно раководениот пензиски фонд, додека останатите 35% од вкупната стапка (или 7,42% од бруто платите) да одат на сметка на приватниот пензиски фонд, кој беше, а и сега е раководен од стана на двете овластени друштва за управување со пензиски фондови – Комерцијална Банка и НЛБ Тутунска Банка. Тука мора да се нотира, дека во иднина треба да се очекува промена на утврдениот сооднос во корист на приватниот, а на сметка на државниот фонд, се разбира, кога ќе се оцени дека за тоа постојат поволни услови.¹⁵

Зголемување на стандардната законска старосна граница за пензионирање. Унапредувањето на фискалната позиција на јавните пензиски шеми, но и зголемувањето на обемот на штедење може да се постигне едноставно и преку зголемување на стандардната статутарна година за пензионирање. Во последните години постои тренд на постепено зголемување на нормалната година на пензионирањето. Така на пример, тоа го направија САД каде што во 2013 таа изнесувала 66 години без разлика на полот, потоа Италија која ја зголеми годината за одење во пензија од 60 на 65 во 2009, за да во 2013 изнесува 66 години за мажи (за жени од 55 на 60 во 2009 и 62 во 2013), Јапонија од 60 на 65 без разлика на полот, Унгарија од 60 на 62 во 2009, па на 64 во 2013 исто така без разлика на полот. Како земји со најниска законска старосна граница во 2013 година се истакнуваа Чешка (62 за

¹⁴ Antolin P., Serres de A., Maisonneuve de la C.: “Long-term budgetary implications of tax favored retirement saving plans”, An OECD study, Paris, 2004, стр. 52-55.

¹⁵ Денес овој сооднос на распределба не е променет, туку е променета (или поточно намалена) стапката на придонесот за задолжително пензиско и инвалидско осигурување, која сега изнесува 18% (11,7% за државниот и 6,3% за приватниот фонд).

мажи со 61 за жени), Словачка (62 за мажи со 60 за жени), Словенија (63 за мажи со 61 за жени), Кореја (60 без разлика на полот) и Турција (со најниски 60 години за мажи и 58 за жени). Од друга страна, како најстроги земји од овој аспект се издвојуваа северноевропските земји Норвешка и Исланд, каде мажите и жените треба да наполнат 67 години за да стекнат право на старосна пензија. Исто така, во повеќе земји се покачија старосните години за жени, а кои можеа да се пензионираат порано за разлика од мажите како на пример во Австралија, Италија, Обединетото Кралство и Германија.¹⁶ Во РМ законската старосна граница за стекнување на право на пензија изнесува 64 години за мажи и 62 години за жени и засега не се најавува нејзино зголемување. Но, со новите измени на Законот за работните односи кои стапија на сила во септември 2014 година, се воведува флексибилната можност за доброволно продолжување на работниот однос на сите вработени лица пред пензија во износ од најмногу 3 години.¹⁷ Имено, работниците треба да достават изјава до работодавачот во определено пропишан рок пред пензионирањето, за секоја дополнителна година одделно, дали сакаат да продолжат со работа, во спротивно, регуларно заминуваат во пензија. За едностраното неприфаќање на изјавата за продолжување на работниот однос од страна на работодавачот се предвидени санкции.

Зголемување на минималната старосна граница за остварување на право на пензија. Паралелно со претходнава мерка, се изврши укинување или зголемување на минималните години за квалификување на право на пензија како и зголемување на минималниот платен стаж. На пример, Италија го зголеми минималниот платен стаж од 20 на 35 години, Исланд го укина правото за одење во пензија со наполнети 60 години, Франција постапи идентично како и Исланд но и го зголеми минималниот платен стаж и т.н.¹⁸ Што се однесува до РМ, таа не го укина, ниту пак го зголеми потребниот минимален платен стаж со кој се стекнува право на пензија, кој сеуште изнесува 15 години, но од друга страна, се укина правото на пензија за лицата кои имаат 40 години платен работен стаж. Тоа значи дека сега постои само категоријата старосна пензија, но не и категоријата пензија врз основа на платен стаж.

Редуцирање на износот на пензиските анuitети во рамки на јавните пензиски шеми. Можеби како еден вид најекстремна мерка која се предлага е да се изврши намалување на износот на исплатените пензии со што директно се намалуваа степенот на ликвидност на потенцијалните пензионери и на тој начин се поттикнува подоцнежното пензионирање. Покрај ова, меркава е доста успешна и од аспект на фискалната консолидација на пензиските фондови т.е. се штедат повеќе буџетски средства со што се зголемува степенот на нивната долгорочна одржливост. Евидентирани се повеќе можни начини и канали за реализација на оваа цел. Така на пример, можно е да се направи замена на базата за индексирање на пензиите од индексирација според просечните плати кон индексирација според цените на мало, како што е случајот на Финска, Италија, Јапонија, и Кореја. Понатаму, се предлага измена на референтниот износ според кој се пресметуваат пензиите како што е случајот со Финска, Франција, Шпанија и Обединетото Кралство. Во таа насока е измената или поточно продолжувањето на референтниот период, на пример, од “период на најдобри

¹⁶ За официјалната законска, како и за просечната ефективна старосна граница за заминување во пензија пошироко види во: “Pension at a Glance - 2013”, An OECD study, Paris, 2013.; http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2013-15-en или за конкретните податоци, директно од линкот: <http://dx.doi.org/10.1787/888932907186> .

¹⁷ Види: Закон за изменување и дополнување на Законот за работните односи, Сл. весник на РМ, бр. 113, од 29.07.2014.

¹⁸ Види: Casey B., Oxley H., Whitehouse E., Antolin P., Duval R., Leibfritz W.: “Policies for an ageing society: Recent measures and areas for further reform”, An OECD study, 2003 стр. 19 и 20.

години” на “просечен период”, што во крајна мера ја снижува ратата на пензијата. Во некои земји, пак, се изврши и промена и на основниот метод за пресметка на пензијата како на пример, во Финска, Франција, Германија и Норвешка. Слично на претходните мерки, се изврши и продолжување на просечниот животен век, при што гледано математички низ пресметката на пензиите, како последица резултира со нивно автоматско снижување. Како крајна мерка се вовеле директно, административно намалување на пензиите коешто беше најизразено во Кореја, за разлика од другите земји кои применија постепено, етапно и поблаго кретење на пензиите.¹⁹ И РМ не отстапува подалеку од претставените меѓународни трендови. Иако од 2006 година па до денес, просечната пензија во Македонија се зголеми за околу 30%, сепак, тоа реално не се должеше на зголемувањето на обемот на пензиското штедење во рамки на пензискиот фонд. Напротив, со новиот Закон за пензиското и инвалидското осигурување се предвидуваат порестриктивни приоди за утврдување на висината на пензиските анuitети на идните пензионери, кои во суштина се состојат во: редуцирање на процентот (коефициентот) за пресметка на висината на старосната пензија, намалување на најнискиот износ на старосната пензија, како и редуцирање на износот на пензиската основица.²⁰ Од ова може да се изведе заклучок, дека всушност, зголемениот износ на пензии се покрива со директни трансфери на средства од централниот буџет на РМ.

Формирање на повисоки пензиски резерви на сметката на државниот буџет. Некои влади, се одлучија да формираат поголеми пензиски резерви во споредба со поранешните години, со цел многу поформално да го редуцираат ризикот од големите исплати преку јавните пензиски шеми. Инаку, според досегашната пракса се држеа помали резерви наменети само за порамнување на готовинските исплати на пензиите. Така, според податоците на ОЕЦД, директните издатоци за пензии ја претставуваат најголемата поединечна ставка во рамки на буџетите на земјите членки на оваа организација. Јавната потрошувачка наменета за трансфери за пензии во периодот од 1990 до 2009 година растеше со темпо кое е за цели 27% побрзо од темпото на растот на БДП, односно просечната стапка на учество на овие трансфери во рамки на БДП на земјите членки на ОЕЦД порасна од 6,1% на 7,8%. Гледано по земји, Италија потрошила најголем дел од својот БДП за трансфери за пензии во 2009 година и тоа цели 15,4%, односно дури 29,8% од вкупната буџетска потрошувачка ја наменила за таа цел. Други земји кои се истакнуваат во однос на големата потрошувачка за пензии се Австрија, Франција и Грција со учество од 13-14% во однос на БДП, односно со учество од 24-28% во однос на вкупните јавни расходи. Високата потрошувачка кај овие земји е претежно резултат на демографското стареење на населението, имајќи предвид дека тие се меѓу најстарите земји во рамки на ОЕЦД. Од друга страна пак, земји кои имаат најниско трошење за трансфери за пензии се Мексико (1,7% во однос на БДП и 7,3% во однос на вкупните јавни расходи), Кореја (2,1% со 6,5%) и Исланд (1,7% со 3,4%), првите две затоа што се релативно млади земји со поголем процент на младо население, а третата земја заради тоа што претежно се потпира на трансферите од приватните фондови со капитално финансирање на пензиите.²¹ Што се донесува до Македонија, таа според перформансите во овој домен се рангира во земјите со доста

¹⁹ За редуцијата на бенефитите од јавните пензиски шеми види: Casey B., Oxley H., Whitehouse E., Antolin P., Duval R., Leibfritz W.: “Policies for an ageing society: Recent measures and areas for further reform”, An OECD study, 2003 str. 22 и 23.

²⁰ Види: Закон за пензиското и инвалидското осигурување, Сл. весник бр. 98 од 01.08.2012 година.

²¹ Пошироко види во: “Pension at a Glance - 2013”, An OECD study, Paris, 2013.: http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2013-15-en или за конкретните податоци, директно од линкот: <http://dx.doi.org/10.1787/888932907832>.

висока и нагласена потрошувачка за пензиски трансфери! Така, во 2007 година за таа намена е потрошено 23,75% од вкупните јавни расходи или 7,8% од БДП, во 2009 потрошени се 28,15% од јавните расходи или 8,91% од БДП, за да во 2013 година уделот на пензиските трансфери изнесува 28,21% од јавните расходи и дури 9,53% од вкупниот БДП!²² Она што е симптоматично за структурата на изворите на финансирање на пензиските бенефити и трансфери е константниот и динамичен пораст на трансферите од другите нивоа на власт за сметка на благиот и спор пораст на приходите по основ на социјалните придонеси за пензиско и инвалидско осигурување.²³ Ова укажува на сè поголемата зависност на ПИОМ од директни трансфери на буџетски средства, а во насока на покривање на јазот во финансирањето на пензиските исплати.

Зголемување на стапката на придонесот за пензиско осигурување. Политиката за висината на стапките на придонесот за пензиско осигурување во набљудуваната групација на земји од ОЕЦД е растргната помеѓу две дијаметрално спротивни цели на фискалната политика. Првата е целта за економската ефикасност, која налага пониски стапки на даноци и придонеси заради поддршка на вработувањето и втората се однесува на целта за фискалната одржливост, која пак спротивно, бара поголеми стапки и поголема наплата на даноци и придонеси заради “држење” чекор со зголемените пензиски исплати. Можеби токму заради тоа, просечната стапка на овој тип на придонес остана релативно непроменета и стабилна, постигнувајќи минимален пораст од 19,2% во 1994 на 19,6% во 2012 година, додека нејзината максимална вредност од 20,0% е евидентирана во 2004 година. Инаку собраните приходи по основ на пензиски придонеси за истата година, гледано како просек од сите земји, претствуваат 5,2% од БДП, односно, 15,8% од вкупните јавни расходи.²⁴ Но, заради постоечкиот притисок за покривање на сè поизразениот јаз во финансирањето на пензиите, во иднина е можно ревидирање на политиката на непроменети и стабилни стапки на пензиски придонеси. Во врска со конкретново прашање за РМ, може да се нотира дека постои цврста определба на Владата за водење на политика на ниски даноци и стапки на придонеси за задолжително социјално осигурување, во насока на снижување на цената на работната сила и унапредување на конкурентната предност на домашните компании. Затоа, и покрај негативните трендови на буџетската сметка за пензиски трансфери, а со очекување за позитивен повратен ефект на сметката на приходите, во изминатиов период се изврши намалување на сите стапки на задолжителни придонеси, вклучувајќи го и придонесот за пензиско и инвалидско осигурување. Но, тука се поставува прашањето за одмереноста и интензитетот на т.н. “*feed-back*”, односно, дали евентуалните инкрементални буџетски приходи би имале потенцијал да го покријат финансискиот јаз помеѓу пензиските уплати и пензиските исплати, и во таа насока да обезбедат фискална консолидација на пензискиот систем. Одговорот на претходново прашање има најмалку среднорочна, а можеби и долгорочна димензија. Сепак, со последнава мерка донесена во јули 2014, која може да се сфати како компензаторна на снижените стапки на придонеси, во рамки на Законот за пензиското и инвалидското осигурување, се врши проширување на опфатот (даночната

²² За податоците види: Министерство за финансии на РМ - Годишен билтен и Завршна сметка на буџетот за 2007, 2009, 2013 година.

²³ Така, во 2007 вредноста на трансферите од други нивоа на власт изнесувала 11.500 милиони денари, наспроти 20.900 милиони денари наплатени придонеси, во 2009 14.400 милиони денари трансфери наспрема 26.400 милиони денари наплатени придонеси и во 2013 година 21.100 милиони денари трансфери и 28.500 милиони денари наплатени придонеси.

²⁴ Поопширно види во: “Pension at a Glance - 2013”, An OECD study, Paris, 2013,: http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2013-15-en или за конкретните податоци, директно од линкот: <http://dx.doi.org/10.1787/888932907813>.

база или основа) за плаќање на придонеси за задолжително социјално осигурување. Конкретно, со меркава се предвидува придонеси да плаќаат не само лицата кои се во редовен работен однос, туку и лицата со дополнителна хонорарна заработка или поточно, лицата кои остваруваат приходи од извршување физичка и/или интелектуална работа, врз основа на договор за дело и/или авторски договор или друг договор со кој е определен надоместок за извршената работа кој во нето износ е повисок од износот на минимална плата утврдена со закон.²⁵

Унапредување и развој на животното осигурување како алтернативен облик на штедење. Со оглед дека долгорочно се очекува да опаднат приходите на постарите лица по основ на пензиски примања, добро би било да се зголеми понудата на алтернативните форми за штедење, кои по своите карактеристики можат да го надополнат, па дури и одменат пензиското штедење. Така, на пример, во современите економии веќе од поодамна е равиен осигурителниот пазар и речиси барем по еден член од секое семејство е носител на полиса за одредена форма на животно осигурување. Најдобра потврда за распространетоста на осигурителниот пазар за животно осигурување е податокот дека вкупната вредност на бруто премиите за животно осигурување во сите земји членки на ОЕЦД во 2012 година изнесувала 2.487.897. милиони американски долари. Поткрепа кон претходново нудат и индикаторите за пенетрација и густина на пазарот за животно осигурување. Првиот т.е. индикаторот за пенетрација, кој се смета како процент од износот на бруто премиите во однос на БДП, во истата година, за истата групација изнесува точно 5,0%, со варијации помеѓу поединечните земји од само 0,2% во Турција, 3,1% во Германија, 5,3% во САД, 5,6% во Франција, 10,2% во Обединетото Кралство, 17,3% во Ирска, па сè до 40,6% во Луксембург. Вториот, односно индикаторот за густина, кој едноставно се дефинира како износ на бруто премии *per capita*, за сите земји во 2012 изнесувал просечни 1.850 долари по глава на жител, со слични варијации од само 23 долари по жител во Турција до неверојатни 43.698 долари *per capita* во Луксембург.²⁶ Што се однесува до перформансите на Македонија во доменот на животното осигурување, резултатите од споредбата се поразителни. Имено, со вкупна вредност на бруто премиите за животно осигурување од 598.134.000 денари (или 12.487.140 долари изразено по среден курс на доларот за 2012 година), со удел од 0,13% на бруто премиите во вкупниот БДП и со само 5,94 долари бруто премија по глава на жител, РМ се наоѓа убедливо на последното место од презентираната група на земји, дури и зад конзервативната Турција.²⁷ Може да се заклучи дека домашното животно осигурување многукратно заостанува зад европскиот и светскиот просек. Имајќи предвид дека како услов за влез во ЕУ, најмалку 25% од населението мора да има животно осигурување, носителите на економската полтика во Македонија мора сериозно да работат на надминување на ваквата состојба. Имено, преку зголемување на конкуренцијата и палетата на инструменти на осигурителниот пазар, преку дополнителен развој и регионална интеграција на пазарот на капитал, или пак со доделување на даночни и други финансиски олеснувања, мора да се засили иницијативата за поддршка на овој значаен сегмент од финансискиот сектор.

²⁵ Пошироко види: Закон за изменување и дополнување на Законот за пензиското и инвалидското осигурување, Службен весник бр. 113 од 29.07.2014.

²⁶ Поопширно види во: “OECD Insurance Statistics - 2013”, An OECD study, Paris, 2013: http://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-insurance-statistics-2013_ins_stats-2013-en, или конкретно за податоците: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/finance-and-investment/oecd-insurance-statistics-2013/international-comparisons_ins_stats-2013-6-en.

²⁷ За податоците види: “Билтен за осигурување - 2013”, Национално биро за осигурување, Скопје, 2014.

Зголемување на побарувачката за постари работници. Сите претходни мерки беа во насока на зголемување на понудата за постарите работници, со цел да се унапреди степенот на штедење во пензиските фондови. За да се обезбеди долгорочна рамнотежа на долг рок, мора да се промени перцепцијата и ставот на работодавачите кон постарите работници, а со тоа и да се обезбеди поголем степен на нивна ангажираност. За таа цел, може да се употреби една мерка која докажано дава резултати од аспект на зголемувањето на побарувачката на одредена таргетна група на работници, а тоа е т.н. додаток за дополнително вработување (Marginal Employment Subsidy – MES).²⁸ Имено, негова примарна задача е да влијае на одлуката на работодавачите за дополнително ангажирање на работна сила во рамки на производниот процес, од што произлегува дека истиот мора да биде дизајниран како маргинален инструмент (Employer-based Marginal Employment Subsidy).²⁹ За таа цел, на пример, тој може да се конструира во форма на одредени даночни или финансиски поволности (даночен кредит или одбивка или пак, финансиска помош/грант), со што би се поттикнало дополнително, но во исто време, селективно вработување на лица во поодминати години и на тој начин индиректно, преку зголемено плаќање на придонеси би се зголемил и обемот на пензиското штедење. Во РМ ваков инструмент веќе се користи, но со сосема различен таргетен приоритет насочен кон младата популација на работната сила, како што е ослободувањето на придонесите за вработување на лица до наполнети 29 години.³⁰ Во случајов, навистина добро би било, со една таква слична мерка да се стимулира и вработувањето на постарите лица, со што би се креирале дополнителна побарувачка и зголемен интерес за ангажирање и на постарата популација на работната сила.

Заклучок

Нискиот наталитет, стареењето на населението, и останатите недемографски фактори наложија еден подолгорочен процес на реформирање на пензиските системи, како во ЕУ, така и пошироко меѓу останатите земји во светот. Тој процес се состоеше од предлагање и преземање на низа мерки кои беа насочени кон зголемување на степенот на штедење во пензиските фондови.

Меѓу нив спаѓаат: замена на јавните “*pay-as-you-go*” со приватни пензиски системи, премин кон актуарно неутрални пензиски шеми, блокирање на каналите за предвремено пензионирање, воведување на флексибилност во пензионирањето (пензионирање по избор, комбинација на работа и примање на пензија, прогресивно или фазно пензионирање), стимулирање за влез во доброволните пензиски столбови, воведување на задолжително приватно пензиско осигурување, зголемување на законската старосна граница за пензионирање, зголемување на минималната старосна граница (минимален платен стаж) за остварување на право на пензија, редуцирање на бенефитите и износот на исплатените пензиски ануитети во рамки на јавните пензиски шеми, формирање на повисоки пензиски резерви во државниот буџет, зголемување на стапката на придонесот за пензиско осигурување, зголемување на побарувачката за постари работници и сл.

²⁸ Види: Haveman R.: „Reducing poverty while increasing employment: A primer on alternative strategies. And a blueprint“ An OECD study, Paris, 1996

²⁹ Груевски И.: “Даночните стимулации како инструмент на фискалната политика”, Економски факултет, Универзитет “Гоце Делчев” – Штип, 2014, стр. 124.

³⁰ Пошироко види: Закон за пензиското и инвалидското осигурување и Закон за вработувањето и осигурување во случај на невработеност.

И Македонија генерално, не заостанува зад овие утврдени општи трендови, со единствена разлика што мора да направи дополнителни напори за поголема експанзија и развој на животното осигурување како алтернативен облик на штедење.

Референци:

- “OECD Insurance Statistics - 2013”, An OECD study, Paris, 2013;
- “Pension at a Glance - 2005”, An OECD study, Paris, 2005;
- “Pension at a Glance - 2009”, An OECD study, Paris, 2009;
- “Pension at a Glance - 2013”, An OECD study, Paris, 2013;
- “Билтен за осигурување - 2013”, Национално биро за осигурување, Скопје, 2014;
- Antolin P., Serres de A., Maisonneuve de la C.: “Long-term budgetary implications of tax favored retirement saving plans”, An OECD study, Paris, 2004;
- Blondal S., Scarpetta S.: “Early retirement in OECD countries: The role of social security systems”, An OECD study, Paris, 1997;
- Casey B., Oxley H., Whitehouse E., Antolin P., Duval R., Leibfritz W.: “Policies for an ageing society: Recent measures and areas for further reform”, An OECD study, Paris, 2003;
- Haveman R.: „Reducing poverty while increasing employment: A primer on alternative strategies. And a blueprint“ An OECD study, Paris, 1996;
- <http://dx.doi.org/10.1787/888932907186>;
- <http://dx.doi.org/10.1787/888932907338>;
- <http://dx.doi.org/10.1787/888932907813>;
- <http://dx.doi.org/10.1787/888932907832>;
- http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2013-15-en;
- http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/finance-and-investment/oecd-insurance-statistics-2013/international-comparisons_ins_stats-2013-6-en;
- http://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-insurance-statistics-2013_ins_stats-2013-en;
- Sturm H.P.: Determinants of saving: Theory and evidence, An OECD Study, Paris, 1983;
- Supan A. B.: “Mind the gap: The effectiveness of incentives to boost retirement in Europe”, An OECD study, Paris, 2004;
- www.oecd.org/pensions/pensionsataglance.htm;
- Yoo K.Y., Serres de A.: “Tax treatment of private pension savings in OECD countries and the net-tax cost per unit of contribution to tax-favored schemes”, An OECD study, Paris, 2004;
- Груевски И.: “Даночните стимулации како инструмент на фискалната политика”, Економски факултет, Универзитет “Гоце Делчев” – Штип, 2014;
- Закон за вработување и осигурување во случај на невработеност на РМ;
- Закон за доброволно капитално финансирано пензиско осигурување на РМ;
- Закон за задолжително капитално финансирано пензиско осигурување на РМ;
- Закон за изменување и дополнување на Законот за работните односи на РМ;
- Закон за пензиското и инвалидското осигурување на РМ;
- Закон за персоналниот данок на доход на РМ;
- Закон за работните односи на РМ;
- Министерство за финансии на РМ - Годишен билтен и Завршна сметка на буџетот за 2007, 2009, 2013 година;